Зацвярджаю

Намеснік старшыні
арганізацыйнага камітэта
намеснік Міністра адукацыі
____________Р.С. Сідарэнка
____________2018 года

ЗАКЛЮЧНЫ ЭТАП XXXIV РЭСПУБЛІКАНСКАЙ АЛІМПІЯДЫ
ПА ВУЧЭБНЫХ ПРАДМЕТАХ «БЕЛАРУСКАЯ МОВА»
І «БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА»

КОМПЛЕКСНАЯ РАБОТА ПА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ І ЛІТАРАТУРЫ

Мазыр, 2018 г.

11 клас

Заданні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Усяго
Балы											

Варыянт І

Заданне 1. Адным з прыкметных фанетычных адрозненняў беларускай мовы ад шэрагу іншых славянскіх моў (*рускай, польскай, балгарскай, сербскай* і інш.) з'яўляецца характар заднеязычнага звонкага гука. Так, у беларускай мове ў словах *галава*, *гара*, *нага* і многіх іншых літара «г» абазначае фрыкатыўны (працяжны) зычны гук, у адрозненне, напрыклад, ад рускай мовы, дзе ў адпаведных роднасных словах гэта літара адпавядае гуку змычнаму (выбухному).

Аднак і ў нашай мове зрэдку сустракаюцца словы, у якіх альбо згодна са старадаўняй традыцыяй, альбо ў выніку ўплыву суседніх гукаў на месцы літары «г» ці нейкай іншай прынята вымаўляць выбухны гук [г], што з'яўляецца нормай для літаратурнага вымаўлення.

Знайдзіце такія словы сярод змешчаных у табліцы і пастаўце насупраць іх знак «+». Словы, у якіх няма выбухнога [г], суправадзіце знакам «–».

Максімальная колькасць балаў – 4 (0,5 бала – за кожны правільны адказ).

гекзаметр		*гонта*	
агрэгат		*параграф*	
геральдычны		*грувасткі*	
экзэмпляр		*газнічка*	

Заданне 2. У левым слупку табліцы прыведзены фрагменты запісаў пяці фразеалагізмаў. Дапоўніце іх прапушчаным дзеяслоўным кампанентам (для кожнага свaім), кіруючыся змешчаным побач значэннем. Запішыце гэты дзеяслоўны кампанент у патрэбнай граматычнай форме ў трэцім слупку адпаведнага радка.

Максімальная колькасць балаў – 5.

… ў амбіцыю	‘пакрыўдзіўшыся, бурна рэагаваць, выказваць нязгоду, незадавальненне’	
… слёзы	‘хто-небудзь паплаціцца за зробленае каму-небудзь зло, крыўду’	
хоць святых …	‘няма сіл цярпець што-небудзь; нязносна, нясцерпна для іншых’	
аж нос …	‘з вялікім апетытам і прагна (есці)’	
… жабу (жаб)	‘моўчкі, цярпліва зносіць крыўду, абразу, выслухоўваць непрыемнае’	

Заданне 3. Перакладзіце тэкст на беларускую мову.

Максімальная колькасць балаў – 6.

Степан Михайлович Багров, так звали его, был не только среднего, а даже небольшого роста; но высокая грудь, необыкновенно широкие плечи, жилистые руки, каменное, мускулистое тело обличали в нем силача. В разгульной юности, в молодецких потехах, кучу военных товарищей, на него нацеплявшихся, стряхивал он, как брызги воды стряхивает с себя коренастый дуб после дождя, когда его покачнет ветер *(По С. Т. Аксакову)*.

Заданне 4. Размяркуйце словы па графах табліцы ў адпаведнасці з тым, у якой марфеме знаходзіцца *ы*. Графічна вызначце гэту марфему.

Максімальная колькасць балаў – 5 (0, 5 бала за кожнае правільна размеркаванае слова і правільна вызначаную марфему).

Збіраючы, трыма, унутры, двойчы, су́шы, пасцерагчы, сушы́, нічым, станцыя, папоўніцы.

Узор: Частка канчатка – *вядом-ыя*

ы ў складзе слова		
Частка кораня	**Словаўтваральны суфікс**	**Частка словаўтваральнага суфікса**
1	2	3
Формаўтваральны суфікс	**Частка формаўтваральнага суфікса**	**Частка канчатка**
4	5	6

Заданне 5. У песні *«Сінь-васількі»* Я. Паплаўскай і А. Ціхановіча ёсць такія радкі: *«З неба, дзе сінь боскіх вышынь, сыплюцца зоркі на белы абрус, і ўсё ляцяць, крылам шумяць белыя лебедзі праз Беларусь»*. У словазлучэнні *белы абрус* прыметнік *белы* з'яўляецца якасным, а ў словазлучэнні *белыя лебедзі* – адносным. Запоўніце графы табліцы адпаведнымі словазлучэннямі.

Максімальная колькасць балаў – 5 (1 бал за кожнае правільна складзенае словазлучэнне).

Словазлучэнні з якаснымі прыметнікамі	**Словазлучэнні з адноснымі прыметнікамі**
кіслая страва	***кіслая***
назіральны	назіральны пункт
тэатральны	тэатральны часопіс
лісіны твар	***лісіны***
сардэчны	сардэчны клапан

Заданне 6. Вызначце, якімі непастаяннымі марфалагічнымі прыметамі характарызуюцца словы мовы ў сказе *Шляхі не купляюць за пяць капеек – бяруць іх жыццём сваім* (В. Зуёнак).

Максімальная колькасць балаў – 5 (0,5 бала за правільна названыя прыметы).

Слова	**Непастаянныя марфалагічныя прыметы**	**Слова**	**Непастаянныя марфалагічныя прыметы**
Узор: *сіненькім*	*м. р, адз. л., Т. скл.*	**Узор:** *але*	*не мае*
шляхі		капеек	
не		бяруць	
купляюць		іх	
за		жыццём	
пяць		сваім	

Заданне 7. Рыхтуем падарунак – ***беларускі ручнік*** – сваімі рукамі:

На ручніках, расшытых пеўнямі,
Хлеб-соль падносім для гасцей,
Вядзём за стол, каўшамі пеннымі
Частуем квасам пагусцей.

А дапамогуць нам у гэтым аўтары кнігі *«Падарожжа ў горад майстроў»* В. Сцяпурка і С. Лафюк. Уважліва прачытайце *«інструкцыю»* – і ўсё атрымаецца. Праўда, у тэксце не хапае некаторых слоў. Аднавіце іх, запісаўшы патрэбныя назвы канструкцыйных частак ткацкага стану – *кроснаў*, на якіх мы і зробім наш ручнік. Неабходныя тэрміны (*а іх 5!*) выбірайце са слоўніка, прыведзенага ніжэй.

Максімальная колькасць балаў – 5.

Каб выткаць ручнік, спачатку падрыхтуйце *кросны.*

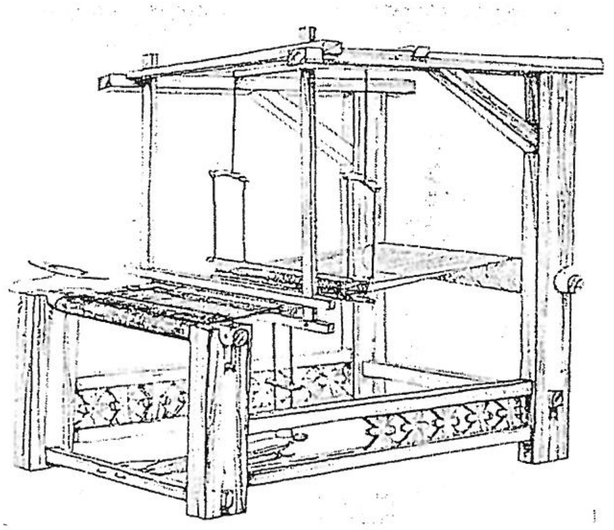

Для гэтага, па-першае, навіце доўгія ніткі – ***аснову*** тканіны для ручніка. Падзяліце ніткі на дзве часткі – верхнюю і ніжнюю.

Потым падрыхтуйце (?)__________________ – папярочныя ніткі. Для гэтага навіце іх на драўляную трубачку – (?)__________________. Яе ўстаўце ў (?)__________________.

Калі ўсё зрабілі, сядайце за кросны.

Паперамення націскайце нагамі на (?)__________________, каб памяняць месцамі верхнюю і ніжнюю часткі нітак.

Паміж ніткамі ўтвараецца праход, у які вы напраўляеце (?)__________________.

Нітачку з (?)__________________ акуратна кладзіце паміж ніткамі і прыціскайце (?)__________________ – спецыяльным грэбенем. Ніткі пераплятаюцца – і атрымліваецца тканіна для вашага ручніка.

Слоўнік

аснова	*пруг*
бёрда	*сукала*
зева	*уток*
матавіла	*цэўка*
набіліцы	*чаўнок*
навоі	

Заданне 8. Няўважлівы даследчык пераблытаў ячэйкі табліцы *«Літаратура сярод відаў мастацтва»*. Выпраўце памылкі – суаднясіце паводле табліцы: **А)** назву літаратурнага напрамку, **Б)** літаратурную ілюстрацыю да яго і **В)** твор іншага віду мастацтва гэтага ж напрамку.

Максімальная колькасць балаў – 5.

	Напрамак	**Літаратурная ілюстрацыя**	**Іншы від мастацтва**
	З	**Б**	**В**
1.	рэалізм	*Ты зноўку маці, о Еўфрасіння, Горада ўсіх жыхароў міласэрнасць, Якая змагла ікону святую Унесці здаля ў край Палачанскі. З Царграда, куды з самога Эфесу Цар дабраверны яе годна прынёс, Зважаючы просьбам тваім шматлікім Дзеля русінскіх краёў упрыгожання.*	В. Ваньковіч. «Адам Міцкевіч»

		Схіліся да ног нябёс уладара Ды не пазбаў нас вышняга дару. Упрасі, каб ізноўку вернутай быць, Іконе святой Полацк наш упрыгожыць.	
2.	барока	*Якраз на бераг прывалілі, За плот чаўнок свой прыкруцілі, Па шклянцы выпілі сівухі, Паелі нашча саладухі, Камоў з смятанай і глазухі, Пайшлі у горад пагуляць. Бягуць, як батракі з прыгону, А ім ў варотах тыц – Дыдона Ды стала так на іх казаць…*	І. Староў, Ю. Фельтан, К. Бланк. Палац Румянцавых-Паскевічаў (Гомель) 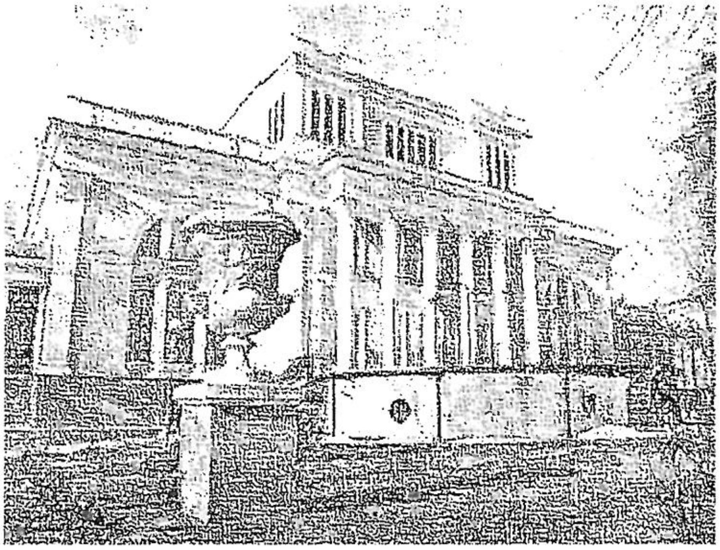
3.	іпрэсія-нізм	*Перад панам тым з Канева Смела дзеўка стала, Смела гледзячы у вочы, Смела адказала: – Дужы ты з сваім багаццем, А я сілы большай, – За мной праўда і народ мой, За табой жа грошы!*	«Полацкі сшытак» (XVII-XVIII ст.)
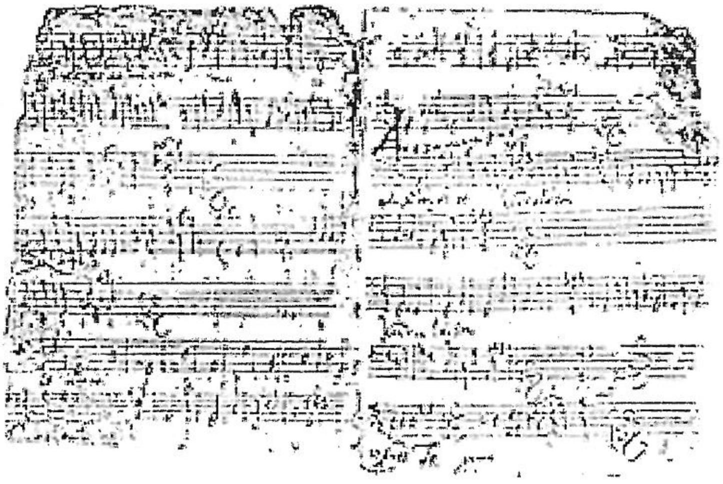
		Чым з табою піць, гуляці, *Ночкі каратаці, -* *Лепш навекі косці парыць* *У зямельцы-маці!*	
4.	раман-тызм	*Матка прандзей з хаты ў сені,* *Як бы цівун гнаў па карку,* *Усё шэпча то імене:* *«Аліндарку, Аліндарку!»* *Прыляцеўшы так дадому,* *За калыску узялася* *І зрадзела, як святому,* *Што аж слязьмі залілася.* *І калыша, і галосе:* *Надта імя спадабала,* *Надта добрае здалося,* *Што такога і не знала!*	М. Філіповіч. «На Купалле»
5.	класі-цызм	А вакол плакалі пралескі, дзеці вясны... Прытуліся ка мне Прытуліся ка мне, дзяўчынка каханая! – бо сонейка заходзіць, бо цені гусцеюць і каля млына над возерам устае, быццам белая воўна, пахучы туман... /…/ Нешта таемнае варожыць мне вячэрняя зорка... Сэрца маё ператлумачыць сабе ўсе гэтыя дзіўныя малюнкі.	І. Хруцкі. Нацюрморт 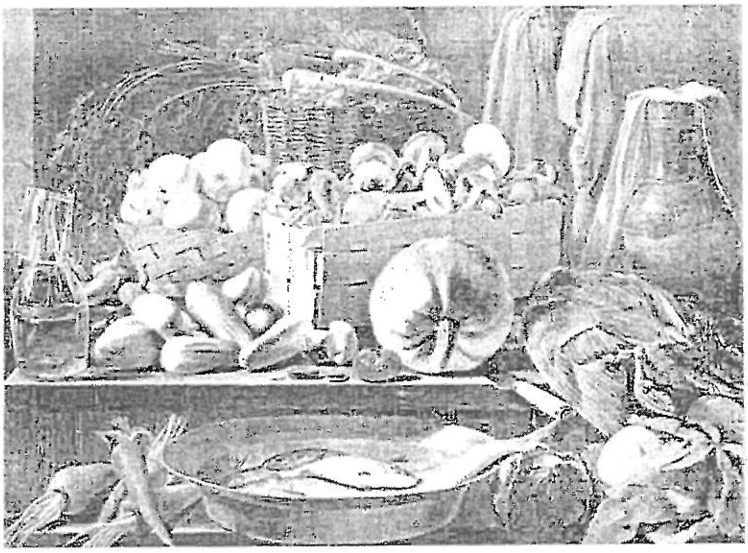

		Цені кладуцца над вёскай, цені гусцеюць на канюшыне за пусткай, і нейк робіцца сумна-сумна… /…/ Здаецца, ляцім з табою дзесьці далёка-далёка за рэчкай…	

Правільныя адказы:

А1 (Рэалізм) **Б**_____, **В**_____.
А2 (Барока) **Б**_____, **В**_____.
А3 (Імпрэсіянізм) **Б**_____, **В**_____.
А4 (Рамантызм) **Б**_____, **В**_____.
А5 (Класіцызм) **Б**_____, **В**_____.

Заданне 9. Прачытайце ўрыўкі з літаратуразнаўчых прац. Пазнайце, пра якога мастака слова гаворыць даследчык. Запішыце імя і прозвішча.

Максімальная колькасць балаў – 5.

1. Ад славутага «Мужыка» да наступнай публікацыі (в. «Касцу» – «Наша Ніва», 1907) зноў прамінаюць цэлыя два гады. Наколькі напружаным, плённым і інтэнсіўным у плане светапогляднага росту быў гэты перыяд для маладога паэта, ускосна сведчаць два творы, напісаныя напрыканцы 1906 г. Гэта вершы-прысвячэнні – «Нашай долі» і «Беларускай выдавецкай суполцы «Загляне сонца і ў наша ваконца». /…/ Як вядома, да польскамоўных твораў аўтар звяртаўся і пазней, у 1904–1906 г. Ён перапісваў, а магчыма, і пісаў іх (*Г.К. Тычко*).

2. У партызанскім цыкле аповесцей з асаблівай сілай выявілася праблема трагічннага, адвечная тэма выбару ў складаных умовах акупіраванай тэрыторыі партызанскай барацьбы. Не менш востра пісьменнік паказаў падзеі калектывізацыі, да якіх упершыню звярнуўся ў аповесці «***». У беларускай літаратуры ніхто так аголена-праўдзіва, з болем, абгрунтавана не паказаў бессэнсоўнасць, жорсткасць сталінскіх метадаў абагульнення сялянскіх гаспадарак. Гэту тэму пісьменнік працягнуў у аповесці «Аблава», дзе /…/ упершыню ў беларускай літаратуры паказвае спецперасяленца, працавітага, гаспадарлівага селяніна Хведара Роўбу (*Л.С. Савік*).

3. Вершы паэта, напісаныя ў Сібіры, – гэта і голас пакуты, і сімвал веры, і споведзь, скарга выгнанніка, а таксама сведчанне нязломнай, непахіснай вытрымкі. І разам з тым – шчымлівае, неадольнае пачуццё духоўнае сувязі з роднаю зямлёй. /…/ *** увайшоў у літаратуру і як выдатны празаік. Яго проза надзейна абапіралася на нацыянальныя традыцыі літаратурнага і бытавога апавядання… Адметны талент *** паспеў выявіцца і ў драматургіі, публіцыстыцы. У 1920 г. ён апублікаваў зборнік «Жывыя казкі», куды ўвайшлі тры п'ескі для дзіцячага тэатра (*У.М. Казбярук*).

4. Жыццё беларускага народа напярэдадні і ў гады першай буржуазнай рэвалюцыі, пошукі перадавой інтэлігенцыяй шляхоў да народа, яе роля ў фарміраванні сацыяльна-палітычных поглядаў сялянства знайшлі сваё глыбокае мастацкае ўвасабленне першых

дзвюх кнігах «Палескіх аповесцей», якія пазней увайшлі ў трылогію, якая стала хрэстаматыйнай (*М.Д. Мацюх, М.І. Мушынскі*).

5. Да паўстання 1863–64 выяўляў асаблівую цікавасць, аб чым сведчаць яго апавяданні, пралог да рамана «***», драмы і многія вершы. Раман «***» займае цэнтральнае месца ў творчасці пісьменніка. Гэта, па сутнасці, першы беларускі гістарычны раман. /…/ Твор вызначаецца рамантычнай акрыленасцю і жыццёвай дакладнасцю, мастацкай культурай і патрыятычным пафасам, незвычайнай пазнавальнасцю і гуманістычным зместам. Роля пісьменніка ў беларускай літаратуры такая, як В. Скота ў англійскай ці Г. Сянкевіча ў польскай (*А.Л. Верабей*).

Правільныя адказы:

1:	
2:	
3:	
4:	
5:	

Заданне 10. Складзіце метрычную схему радкоў народнай песні *«Ехаў Ясь на кані»*, не зважаючы на яе музычнае ўвасабленне. Напрыклад:

Вочы мае чорныя,
чорныя, чорныя:

_́ _ _ _́ _́ _ _
_́ _ _ _́ _ _.

Самастойна **напішыце** ў працяг яшчэ адну (*уласную*) страфу, вытрымліваючы рытмічны малюнак песні.

Максімальная колькасць балаў – **5.**

1. Метрычная схема:

Цячэ рэчанька, цячэ быстрая –
Скочу, пераскочу.
Аддай, мамачка, аддай, родная,
За каго я хочу.

1. Уласная страфа: